

STORTINGET

Innst. 490 S

(2020–2021)

Innstilling til Stortinget
fra utenriks- og forsvarskomiteen

Dokument 5 (2020–2021)

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Innberetning fra Ombudsmannsnemnda for For- svaret for 2020

Til Stortinget

Sammendrag

Stortingets ombudsmannsnemnd for Forsvaret ble opprettet i 1952 som den første av Stortingets ombudsmannsordninger, for å sikre rettighetene til soldater. Ombudsmannsnemnda skal etter Stortingets vedtatte instruks bidra til å sikre de allmennmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell og bidra til å effektivisere Forsvaret. Nemnda utfører sitt løpende arbeid uavhengig av Stortinget, og stortingsrepresentanter kan ikke samtidig være medlem av Ombudsmannsnemnda. Nemnda består av syv medlemmer som velges av Stortinget for fire år og har bred sammensetning og erfaringsbakgrunn. Stortinget valgte 13. desember 2017 syv medlemmer og syv varamedlemmer til Ombudsmannsnemnda for Forsvaret for tidsrommet 1. januar 2018–31. desember 2021. Ett av medlemmene velges som leder og benevnes som ombudsmann for Forsvaret.

1. februar 2021 leverte utvalget til å utrede Stortingets kontrollfunksjon (Harberg-utvalget) sin rapport. I mandatet til utvalget, som ble nedsatt av Stortinget 25. mai 2019, fremgår det blant annet at utvalget skulle vurdere om det bør utarbeides en egen lov for Ombudsmannsnemnda for Forsvaret, og i så fall utarbeide forslag til en slik lov. Utvalgets anbefaling til ny lov om Stortingets ombudsnemnd for Forsvaret fremgår av rapportens kapittel 11, som nå er til behandling i utenriks-

og forsvarskomiteen. Harberg-utvalgets anbefaling er at ordningen med et eget ombud for Forsvaret bør videreføres. Harberg-utvalget benyttet konsultentselskapet Rambøll til å evaluere ordningen. Rambølls rapport ble levert til Harberg-utvalget i august 2020. Ombudsmannen har iverksatt flere tiltak for å utnytte virksomhetens forbedringspotensial, slik Rambøll beskriver dette i sin rapport. Slik nemnda ser det, vil den foreslåtte loven medføre en dobling av nemndas aktivitet.

Dokument 5 er basert på Ombudsmannsnemnda sitt arbeid i året som har gått, gjennom møter og befaringer og arbeidet som gjøres ved Ombudsmannens kontor, herunder saksbehandling av klagesaker og annet. Nemndas viktigste aktivitet er befaringer av militære leirer og installasjoner og kontakten med personellet der. Av koronarelaterte hensyn har det ikke vært mulig for nemnda å gjennomføre befaringer i 2020, og mye av interne møter og utadrettet virksomhet har foregått på digitale plattformer. Dokument 5 gir en oversikt over befaringer, møte- og foredragsvirksomhet samt enkeltsaker nemnda har opprettet. I 2020 ble det opprettet 41 enkeltsaker. Av disse var tre koronarelaterte. Nemnda beskriver også sitt samvirke med andre tilsynsorgan.

Av andre tema og problemstillinger tatt opp utenom henvendelser, nevnes særlig veteranenes rettsstilling, tap av sikkerhetsklarering for personell i førstegangstjenesten og Forsvarets opplæring av soldatene innenfor jus, etikk og militærmakt.

Veteranenes stilling

Ombudsmannen har i løpet av 2020 latt utrede enkelte tema som har å gjøre med veteranenes rettsstilling. Målet med utredningen var først og fremst å gi nemndsmedlemmene en oversikt over rettstilstanden og rettsutviklingen på området.

Nemnda har merket seg og stiller seg bak Stortingets anmodningsvedtak av 15. oktober 2020 til regjeringen og de påfølgende foreslåtte endringene i forsvarsloven i Prop. 59 L (2020–2021). Anmodningsvedtakene går ut på å forbedre veteranenes rettsstilling i form av lempeligere regler for foreldelse, bedre kontradiksjon om spesialisterklæringer, bedre mulighet til å gjenoppta saker som kan være i strid med gjeldende rett, og å sikre at dagens ordning for finansering av juridisk hjelp og reiseutgifter opprettholdes.

Tap av sikkerhetsklarering for personell i førstegangstjeneste

Ombudsmannen er i løpet av de siste par årene blitt kjent med at personell i førstegangstjeneste er blitt dimittert på grunn av deres tilknytning til en fremmed stat, selv om Forsvaret var kjent med denne tilknytningen også før personellet ble utskrevet til tjeneste. Så vidt nemnda forstår, finnes det ingen eksakt oversikt over antallet saker der dette er tilfellet. Anslagsvis dreier det seg om et sted mellom 10 og 20 saker de siste to årene.

Med virkning fra våren 2020 har Forsvaret etablert en praksis der man skal tilstrebe ikke å innkalle personell som risikerer IK-vedtak på grunn av tilknytning til fremmed stat, uten at dette er avklart først.

Nemnda synes det er positivt at Forsvaret har justert sin praksis, og vil i møtene med Forsvarets personell- og vernepliktssenter be om å bli informert om hvordan den nye praksisen fungerer. Selv om man heretter unngår å dimittere personell som har påbegynt førstegangstjenesten, ligger det en utfordring i å få gjort undersøkelsene i tide samtidig som både Forsvaret og den tjenestepliktige har behov for å kunne innrette seg med rimelig varsel.

Forsvarets opplæring av soldatene innen jus, etikk og militærmakt

Ved flere anledninger har tillitsvalgte gjort ombudsmannen oppmerksom på at soldatene de representerer, føler seg usikre på krigens regler. Når de tillitsvalgte setter ord på soldatenes usikkerhet, sier de gjerne at «soldatene vet ikke hvem de kan skyte».

Temaet er sentralt for nemndas mandat. Det handler om soldatenes rett til å bli satt i stand til ikke å begå straffbare forhold, enten i form av unnlater på den ene side eller krigsforbrytelser på den annen. Det handler også om hensynet til en effektiv forsvarsmakt, som er avhengig av soldater som føler seg trygge på sine tjenesteplikter. Begge hensyn er omtalt i nemndas instruks § 1.

Nemndas behandling er ikke avsluttet. Ombudsmannen ønsker i sin saksforberedelse for nemnda å undersøke om den konkrete problemstillingen er del av en større problemstilling, som gjelder Forsvarets undervisning innen etikk, jus og militærmakt. Undersøkelsene

gjøres av Forsvarssjefens internrevisjon og vil ventelig foreligge i løpet av våren 2021.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Jette F. Christensen, lederen Anniken Huitfeldt, Martin Kolberg, Marianne Marthinsen og Jonas Gahr Støre, fra Høyre, Hårek Elvenes, Trond Helleland, Ingjerd Schou og Michael Tetzschner, fra Fremskrittspartiet, Siv Jensen, Christian Tybring-Gjedde og Morten Wold, fra Senterpartiet, Emilie Enger Mehl og Liv Signe Navarsete, fra Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, fra Venstre, Trine Skei Grande, og fra Kristelig Folkeparti, Geir Sigbjørn Toskedal, viser til Dokument 5 – Innberetning fra Ombudsmannsnemnda for Forsvaret for 2020.

Komiteen merker seg at nemnda som følge av pandemien ikke har vært i stand til å gjennomføre befaringer i 2020, men likevel etter sigende har kunnet delta på en god del utadrettede aktiviteter, både fysisk og ved hjelp av digitale hjelpemidler.

Hva gjelder MOST-undersøkelsen om mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret, merker komiteen seg at nemnda slutter seg til forsvarssjefens bedømmelse av undersøkelsens resultat. Komiteen betrygges av at nemnda i sin rapport berømmer Forsvarets vilje til å undersøke seg selv og ønske om å få bukt med dårlige holdninger og dårlig oppførsel. Komiteen viser for øvrig til rapporten for en mer detaljert gjennomgang av nemndas synspunkter.

Komiteen understreker at evalueringen av nemnda, jf. Rambølls rapport og Harberg-utvalgets lovforslag, behandles gjennom Dokument 21 (2020–2021) Rapport til Stortinget fra utvalget til å utrede Stortingets kontrollfunksjon, som del av den helhetlige gjennomgangen av Stortingets kontrollfunksjon.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rå Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 5 (2020–2021) – Innberetning fra Ombudsmannsnemnda for Forsvaret for 2020 – vedlegges protokollen.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 19. mai 2021

Anniken Huitfeldt

leder

Hårek Elvenes

ordfører

